

WORKSHOP Č. 3

Chceme mít data o tom, že komunitní věznice fungují? Na jaké otázky hledáme odpověď? Jakou roli v tom hrají evaluace a výzkum

KONFERENCE ŽENY A VĚZENÍ

PRAHA, 2023

Norway
grants

www.zenyavezeni.cz

 Culture
BREAK BORDERS

RUBIKON
CENTRUM

Chceme mít data o tom, že komunitní věznice fungují? Na jaké otázky hledáme odpověď? Jakou roli v tom hrají evaluace a výzkum?

PŘEDNÁŠEJÍCÍ

- **Manu Pintelon**, De Huizen, Belgická kancelář RESCALED, Belgie
- **Tereza Raszková**, Institut pro kriminologii a prevenci, členka expertní skupiny RESCALED
- **Eva Biedermanová**, Institut pro kriminologii a prevenci, členka expertní skupiny RESCALED
- **Jiří Mertl**, Univerzita Karlova
- **Lukáš Dirga**, Západočeská univerzita v Plzni, člen expertní skupiny RESCALED

Moderuje: **Jan Tomášek**, Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Účastníci workshopu se hned v jeho úvodu shodli na tom, že data o fungování komunitních věznic, stejně jako o fungování prakticky jakéhokoli opatření trestní justice, jsou bez nejmenších pochyb potřebná. Pokud má být kriminální politika vedena racionálním a efektivním způsobem, bez výzkumů tohoto typu se neobejdeme. Otázka, které bychom se proto měli věnovat, se ani tak netýká toho, zda příslušná data chceme nebo potřebujeme, ale spíše se vztahuje k jejich typu nebo povahy. Jinými slovy řečeno, co pro nás bude znamenat, že komunitní věznice fungují? Co je důkaz účinnosti nebo efektivity určitého opatření, trestu, programu nebo intervence?

Jiří Mertl na otázku, jaký postup by v tomto smyslu navrhoval, hovořil o etnografickém výzkumu. Podle něj je důležité zjistit například to, jak se ve věznici daného druhu cítí personál i vězněné osoby, jak vnímají programy, které jsou ve věznici realizovány, zda jim tyto intervence pomáhají, nebo nikoli, případně zda je příslušná terapie založená na ověřených principech sociální práce. To by pomohlo dobrat se závěru, nakolik se potřebných výsledků daří dosáhnout.

Tereza Raszková byla dotázána, zda je jako zástupce výzkumného ústavu, který působí pod Ministerstvem spravedlnosti, přesvědčena, že právě takový typ výstupu by instituce odpovědné za trestní politiku v České republice zajímal. Nejsou z jejich strany očekávána spíše tzv. „tvrdá data“, týkající se následné recidivy odsouzených? Tereza se domnívá, že pro systém spravedlnosti je podstatný především praktický dopad každého výzkumu, tedy možnost reálného využití získaných poznatků přímo pro pracovníky vězeňské nebo probační služby.

Pintelon Manu hovořil o zkušenostech z Belgie. Ukazuje se, že zájem o určitý typ dat bývá spojen s konkrétní osobou, která ve vedení příslušného ministerstva působí. Zatímco předchozí belgický ministr spravedlnosti vyžadoval strohá data o recidivě, nový ministr se snaží kriminální politiku vytvářet spíše na základě určité intuice, což umožňuje rozvíjet mnoho zajímavých a inovativních projektů. Pintelon se nicméně domnívá, že ani jedna z těchto cest není sama o sobě ideální, rozumný je spíše jakýsi kompromis mezi nimi. Zároveň zdůraznil, že v Belgii se odborníci nezaměřují jen na kvalitu života či podmínky ve věznici, ale také v komunitě, tedy po propuštění. To je podle něj hlavní způsob, jak zjistit, zda dané přístupy zacházení opravdu fungují, respektive na co bychom se v jejich rámci měli nejvíce zaměřit. Důležité je sledovat nově zaváděná opatření a programy od samého

počátku, stejně jako nesoustředit se jen na samotná čísla, ale spíše na to, co je za nimi. Tedy neomezit diskuse například na zjištění, že 70 % odsouzených se do věznice vrátí, nýbrž hledat odpověď, proč se tak děje.

Eva Biedermanová poznamenala, že v ČR jsou tyto údaje velmi podobné, jde zhruba o 65 %. Současně ale zdůraznila, že mezinárodní srovnání je limitované, neboť každá země míru penologické recidivy sleduje a vykazuje jinak.

Na to navázal Lukáš Dirga, který souhlasil s tím, že zmíněné údaje mohou být zavádějící. V ČR je penologická recidiva vypočítána takovým způsobem, že k 31. 12. každého roku se od celkového počtu vězňených osob odečtou osoby prvotrestané, a zbylé procento je pak považováno za údaj o recidivě. To je ale velmi zavádějící postup, který nám nepřinese v podstatě žádnou odpověď na otázku, jestli je trest odnětí svobody účinný, nebo nikoli. Abychom něco takového mohli zjistit, potřebujeme získat také data jiného typu, neboť se jedná o velmi složitou problematiku.

Pintelon Manu a Henriques Marco konstatovali, že situace v Belgii a Portugalsku je v podstatě totožná. I zde uvádějí státní orgány určité údaje, který označují jako „míru recidivy“, ale nikomu není příliš jasné, jakým způsobem k nim vlastně dospěly.

Jan Tomášek připomněl, že mnoho kriminologů hovoří o recidivě jako o objektivně neměřitelném jevu, neboť veškeré údaje, které o trestné činnosti máme ze statistik, se týkají pouze registrované, a nikoli skutečné kriminality. Nikdo proto nemůže s jistotou určit, zda pachatel po vykonání trestu nebo účasti v nápravném programu pokračuje v kriminální kariéře, nebo zda ji zdárně ukončil.

Diskuse se následně stočila na téma veřejného mínění. Pro rozvoj komunitních věznic bude nesmírně důležité, jak se podaří poznatky o ní komunikovat s občany, aby se jejich postoje nestaly jednou z možných překážek. Jan Tomášek poukázal na skutečnost, že podle výzkumů IKSP i dalších studií patří česká veřejnost k nejpunitivnějším na světě – přísné tresty, a zejména trest odnětí svobody, se mezi českými občany těší velké popularitě. Je proto otázkou, jakým způsobem prezentovat například výsledek kvalitativně zaměřeného výzkumu, z něhož by vyplynulo, že v komunitní nebo otevřené věznici se odsouzení cítí mnohem lépe než ve věznici standardního typu. Občané by takový závěr mohli vnímat jako signál, že příslušný typ zařízení je potřeba zrušit, neboť pobyt odsouzeného v něm neodpovídá principu dostatečně tvrdé odplaty za kriminální chování.

Tereza Raszková v této souvislosti citovala poznatek z nedávného výzkumu IKSP. Ukázalo se v něm, že respondenti, kteří nejvíce důvěřují vězeňské službě a oceňují její práci, jsou zároveň ti, kdo jsou naladěni nejpunitivněji.

Účastníci workshoppu se následně shodli, že právě v tomto směru čeká na odborníky jeden ze zásadních úkolů – bude nutné občany, ale také politiky přesvědčit o tom, že cítí-li se odsouzení v určitém prostředí lépe než ve standardní věznici, není to „špatná zpráva“, ale naopak důkaz, že se podařilo vytvořit dobré podmínky pro práci na jejich nápravě.

Současně je ale nutno pamatovat i na fakt, že veřejnost má o reálné situaci ve vězení velmi zkreslené představy. Jan Tomášek to ilustroval na výzkumu IKSP, v němž byli občané ČR dotazováni, zda mají informace o tom, jak u nás trest odnětí svobody probíhá. Naprostá většina podle očekávání přiznala, že takové informace nemá. Zároveň ale velká část z nich v jiné části dotazníku bez váhání souhlasila s výrokem, že podmínky ve vězeních jsou pro odsouzené příliš mírné. Potvrdila se tak známá

skutečnost, která vyplývá i z kriminologických výzkumů v dalších zemích. Úroveň znalostí o kriminalitě a jejím trestání je mezi občany na velmi nízké úrovni, ale to jim ani v nejmenším nebrání zaujímat k daným otázkám velmi tvrdé a nekompromisní postoje.

Diskutující se následně věnovali způsobům, jak o své práci informuje VS ČR. Snaha o větší otevřenost vůči veřejnosti, kterou je v posledních letech možno pozorovat, je rozhodně krokem správným směrem. Je ale potřeba toto úsilí ještě zintenzivnit. Gabriela Hendlová upozornila, že by bylo dobré se více zaměřit na informace o odborné práci s odsouzenými, a nikoliv na téma ochrany společnosti před nebezpečnými jedinci. Občané by měli být srozuměni s tím, že naprostá většina odsouzených bude dříve či později propuštěna a stanou se našimi sousedy.

Pintelon Manu konstatoval, že ani v Belgii není v tomto smyslu situace ideální. Občané měli před časem možnost sledovat televizní program, v němž bylo dokumentováno, jak vězni tráví čas. Dojem, který z toho museli mít, byl ve smyslu bezstarostného a pohodové života za mřížemi, což je nepochybně vede k přesvědčení, že vězení nefunguje tak, jak má. Když si tento obraz veřejnost spojí s informacemi o přeplněnosti, jimž vězeňská zařízení čelí, může to bohužel přispět k velmi negativním postojům. Je ale rozhodně možné je společným úsilím změnit.

Diskutující se následně věnovali otázce, jaký typ výzkumů je pro dané účely nejvhodnější. Gabriela Hendlová v tomto ohledu vznesla dotaz, zda kvalitativní studie, která vznikla v rámci projektu Naplnění Bangkok Rules v ČR a byla na konferenci představena, může osoby odpovědné za kriminální politiku oslovit, či nikoli.

Lukáš Dirga se obává, že tomu tak bohužel není. Kvalitativní data podle něj nutí k hlubokému zamyšlení, což je něco, co si politici z principu nepřejí. Zajímají je totiž pouze jednoduše uchopitelná data. Podle Lukáše je jedním z příkladů špatně vedené diskuse a zavádějících informací otázka „dobrovolného uvěznění na zimu“. Skutečnost, že se někteří pachatelé nechají raději uvěznit, než aby trávili nepříznivé zimní měsíce na svobodě, vede u mnoha lidí k jednoduchému a nebezpečnému závěru, že vězení jsou zkrátka krásné prostředí, kam se lidé rádi vracejí. Správně bychom se ale měli spíše zamyslet nad tím, co špatného je s naší společností, že z ní lidé raději odejdou a nechají se uvěznit.

Gabriela Hendlová považuje za problém, že debaty o kriminalitě jsou často vedeny v takovém duchu, že jako nejefektivnější způsob jejího řešení z nich vyplyne izolace a vyčlenění nepřizpůsobivých lidí. Pro veřejnost je pak vězeňství cosi, co se odehrává kdesi „za zdí“ a není nutné o tom příliš přemýšlet.

Jiří Mertl se svěřil se svou mnohaletou zkušeností jak z akademické sféry, tak z neziskového sektoru. Akademická sféra má podle něj hodně dat, ale neumí je insemiovat do veřejného prostoru, a tak o nich nikdo neví. Neziskový sektor naproti tomu tolik dat nemá, ale na rozdíl od zástupců akademické sféry umí vytvářet vhodné PR kampaně.

Lukáš Dirga si posteskl, že většinu dnešních čtenářů nebo diváků zajímají jen informace, které jsou atraktivní. Ty ale nic podstatného neřeknou. Naději vidí Lukáš v současných vysokoškolských studentech, kteří dokážou s daty pracovat a mají potřebné kritické myšlení.

Jan Tomášek k tématu kvalitativních výzkumů dodal, že jejich výhodou je možnost zaměřit se na všechny faktory, které hrají roli jak u recidivy, tak v procesu desistence. Kvantitativní studie totiž mnohdy vytvářejí dojem, že jediné, na čem opravdu záleží, je podíl recidivujících mezi těmi, kdo prošli

určitým typem programu nebo intervence. Tento program nebo intervence jsou přitom brány jako to, co o jejich dalším osudu rozhodlo. Právě kvalitativní výzkumy nám ale ukazují, že nejdůležitější faktory leží spíše mimo dosah trestní justice. Desistence totiž souvisí hlavně s tím, jestli si pachatel například najde práci nebo životního partnera. To ovšem zjistíme jen takovým způsobem, že se budeme ptát přímo samotných pachatelů.

Nikola Zemanová význam zmíněných faktorů potvrdila. Je přesvědčena, že práce s odsouzenými ve vězení by na jejich zmapování měla být přímo založena. Mělo by se primárně řešit, zda se budou mít po propuštění kam vrátit, zda mají zajištěnu práci a bydlení, jak jsou na tom s dluhy nebo jak budou řešit péči o dítě. Absolutní prioritu přisuzuje bydlení. Vyřešení všech zmíněných problémů může trvat dlouhou dobu.

Účastníci workshopu se shodli, že cenným zdrojem informací pro kriminologické výzkumy i kriminální politiku jsou výpovědi lidí s žitou zkušeností. Umí totiž velmi přesně popsat, co potřebují a na co by se měl celý nápravný systém zaměřit.

K otázce, jak lze poznat, že určitý program nebo intervence opravdu fungují, se následně vyjádřili také další účastníci.

Žaneta Dvořáčková uvedla, že jejich organizace vychází především z poznatků, které získává na základě kontaktů s odsouzenými, kteří jejich programem prošli a jsou nyní na svobodě. Informovala také o výzkumu, který aktuálně realizují a který se týká dětí uvězněných rodičů.

Lubomír Cingl zmínil význam kvalitativních výzkumů coby jednoho z impulzů či zdrojů inspirace pro výzkumy kvantitativní. Je také přesvědčen, že komunitní nebo otevřené věznice pomohou odsouzeným v integraci do společnosti. Mohlo by se navíc ukázat, že jde o efektivní opatření také z ekonomického hlediska. On sám by uvítal výzkum, založený na srovnání experimentální a kontrolní skupiny, ale je si vědom určitých metodologických obtíží, které by s tím byly spojeny. Problémem je již sama skutečnost, že do otevřené věznice jsou zařazováni jen vězni s nejnižším stupněm zabezpečení. Bylo by vhodné provést srovnání v různých stupních zabezpečení.

Tereza Razsková a Eva Biedermanová se shodly na tom, že otevřené věznice jsou rozhodně slibným projektem, který je třeba podpořit. Otázkou ale zůstává, jak o tom přesvědčit politiky a veřejnost. Lukáš Dirga uvedl, že ač na workshopu panuje zjevná shoda, že tento typ opatření funguje, ti, co by to měli slyšet především, přítomni bohužel nejsou. Gabriela Hendlová dodala, že Jiřice, kde je otevřená věznice zřízena, by měly být brány jako dobrý příklad pro ostatní zařízení.

Karla Ishiy souhlasila, že potřebujeme jak data kvalitativní, tak kvantitativní, a že je nutné neomezovat diskuse o účinných opatřeních výhradně na míru recidivy. Zároveň apelovala na propojení akademického a neziskového sektoru, stejně jako na potřebu komunikovat poznatky vhodným způsobem navenek. Doporučila zaměřit se na média, neboť občané mají tendenci médiím věřit a formovat podle nich svoje postoje. Pracovníci médií by i proto měli být v problematice trestní politiky a vězeňství pokud možno vzděláváni.

Workshop byl ukončen konstatováním, že odborná veřejnost již nyní disponuje řadou zajímavých poznatků a dat, ale jde také o to najít vhodné způsoby, jak je šířit přímo mezi klíčové aktéry. To, co se v praxi reálně odehrává, je pak nutno i nadále sledovat, a to pomocí ověřených výzkumných metod a postupů. Jen tak bude možné systém práce s pachateli trestných činů dále zlepšovat.